

Ὁ κενωτικὸς χαρακτήρας τῆς Ἱερωσύνης καὶ ὁ ἱερὸς Φῶτιος*

Πρωτοπρ. Βασιλείου Ἰω. Καλλιακμάνη**

Εἰσαγωγικά

Στὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση γίνεται συχνὰ λόγος γιὰ τὸ μυστήριο τῆς κένωσης τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ δυσκολονόητο θεολογικὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖο ἀπασχόλησε τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ χριστιανισμοῦ. Προκάλεσε θεολογικὲς ἔριδες, συζητήθηκε σὲ Οἰκουμενικὲς Συνόδους, σφράγισε τὸ χριστιανικὸ ἦθος, ἐπηρέασε τὴ χριστιανικὴ τέχνη καὶ ἀποσαφηνίσθηκε μὲ τὴν ὀριστικὴ διατύπωση τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος. Ἡ διδασκαλία αὐτῆ, ὅπως καὶ κάθε δογματικὴ ἀλήθεια, δὲν περιορίζεται ἀπλῶς σὲ ἓνα ἀφηρημένο θεολογικὸ ἐπίπεδο· ἔχει ἀνθρωπολογικὲς καὶ σωτηριολογικὲς διαστάσεις. «Ἡ κένωση τοῦ Χριστοῦ ὑποδηλώνει τὴν ὁδὸ, ποὺ καλεῖται νὰ ἀκολουθήσει ὁ πιστὸς στὸν κόσμο. Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ ἔχει κενωτικὸ χαρακτήρα»¹. Ὅποτε, ἀφορᾷ ἄμεσα ὅλους τοὺς χριστιανοὺς ἀλλὰ εἰδικώτερα τοὺς πνευματικοὺς ποιμένες, ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς. Ἡ πραγμάτευση τοῦ θέματος προϋποθέτει ἐντρυφήση στὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση καθὼς καὶ στὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως, γιὰ τὴν ἐμπειρικὴ βίωση τοῦ μυστηρίου τῆς

* Εἰσήγηση ποὺ ἔλαβε χώρα στὴν κοινὴ σύσκεψη τοῦ Προέδρου καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν κοσμητόρων, προέδρων καὶ καθηγητῶν τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης στὸ πλαίσιο τῶν καθιερωμένων ἐτήσιων ἐκδηλώσεων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως στὸ Διορθόδοξο Κέντρο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Πεντέλη, 6 Φεβρουαρίου 2019).

** Ὁ Πρωτοπρεσβύτερος Βασίλειος Ἰω. Καλλιακμάνης εἶναι Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. Γ. Ἰω. Μαντζαρίδης, *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ* II, ἐκδ. Ἰ. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὄρος 2015, σ. 254.

κενώσεως και την απόκτηση ὀρθόδοξης δογματικῆς συνείδησης χρειάζεται διαρκῆς νηπτικὸς ἀγὼνας καὶ ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα, τὰ ὅποια διέθετε ὁ ἱερός Φῶτιος. Ἡ προσφυγὴ στὸν εὐχολογικὸ πλοῦτο τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν κρίνεται αὐτονόητη.

Ἡ κένωση τοῦ Λόγου κατὰ τὸν ἱερὸ Φῶτιο

Ὁ ἱερός Φῶτιος, τοῦ ὁποῖου ἐπιτελοῦμε σήμερα τὴ μνήμη, τόσο στὴν ἐργογραφία του ὅσο καὶ στὸν βίο καὶ τὴν πολιτεία του, περιγράφει ἀφ' ἑνὸς τὶς διαστάσεις τῆς κένωσης τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ζεῖ κενωτικά. Στὰ κείμενά του ἀπαντᾷ μὲ πειστικὸ τρόπο σὲ ὅσους ἀναρωτιοῦνται γιατί δὲν θὰ μπορούσε ἡ ἐπανόρθωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετὰ ἀπὸ τὴν πτώση νὰ γίνεῖ ἀπὸ κάποιον ἄνθρωπο ἢ ἀπὸ ἀγγέλους καὶ χρειαζόταν ἡ κένωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἐρμηνεῖες ποὺ δίδει εἶναι σχηματικά οἱ ἀκόλουθες. 1) Κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη καθάρσεως καὶ θεραπείας, ὅποτε κανεὶς δὲν εἶχε τὴν ἰκανότητα «ἐτέροις διακονεῖν τὴν κάθαρσιν καὶ χορηγὸς εἶναι τῆς ἰάσεως»². 2) Ἄν κάποιος ἄνθρωπος ἐπιφορτιζόταν μὲ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου καὶ φιλοδοξοῦσε νὰ ἀναλάβει «θεῖον ἔργον καινόν (καινοφανές) ὑπὸ τὸν ἥλιον», θὰ βρισκόταν στὰ πρόθυρα μεγαλύτερης πτώσεως ἀπὸ τὴν πρώτη λόγω τοῦ πειρασμοῦ τῆς οἴησης, καθὼς θὰ διέτρεχε τὸν κίνδυνο νὰ τὸν λατρεύσουν ὡς θεὸ οἱ ἄνθρωποι, ὅπως συνέβη μὲ τὸν Ἀπ. Παῦλο στὰ Λύστρα³. Ἔτσι, καταλήγει ὁ ἱερός Φῶτιος, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἀντὶ τῆς ἀνόρθωσης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θὰ εἶχαμε «χαλεπωτέρα καὶ ἀδιόρθωτη ἔκπτωση»⁴. 3) Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι ὡς κτίσματα τρεπτὰ καὶ ὁμόδουλα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν μπορούσαν νὰ σώσουν τὸν ἄνθρωπο.

2. Μ. Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, *Ἐρώτησις 191, Τὰ Ἀμφιλόχεια Γ', Ἐρωταποκρίσεις (ρμβ'-τκθ')*, Ἄπαντα τὰ ἔργα, ΕΠΕ, τόμ. 3, ἐκδ. «Τὸ Βυζάντιον», Ἀδ. Μερετάκη, Εἰσαγωγή-μετάφρ.-σχόλια, Ἰ. Σακαλλῆς, σ. 214. PG 101, 925A ὅπου ἀπαντᾷ ἡ φράση: «διοικονομεῖν τὴν κάθαρσιν».

3. Πράξ. 14, 11-13.

4. Μ. Φωτίου, *Ἐρώτησις 191, ὁ.π.*, σ. 216. PG 101, 925B.

Όποτε, τὸ ἀνθρώπινο γένος μὲ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσει τὴν «κάλλιστη, τιμιώτατη καὶ ἀνέκφραστη δόξα»⁵. Ὅμως, τὸ βάθος τοῦ μυστηρίου τῆς κένωσης τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου δὲν εἶναι εὐκολο νὰ κατανοηθεῖ, διότι εἶναι δύσκολο ὡς πρὸς τὴ βίωσή του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἱερός Φώτιος ὁμιλεῖ γιὰ «κένωσιν» τοῦ «Ἀκενώτου»⁶, ποὺ κάνει αἰσθητὴ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινο γένος. Ἡ θεόσοφη καὶ θεοπρεπὴς πρόσληψη τῆς ἀνθρώπινης σάρκα ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ, «τὴν κοινὴν τοῦ (ἀνθρωπίνου) γένους σωτηριαν εἰργάσατο»⁷, καταλήγει. Ἀλλὰ ὁ ἱερός πατήρ, προκρίνοντας τὴν πίστη, δὲν ἐπιμένει σὲ σχολαστικὲς ἐρμηνεῖες τῶν βιβλικῶν κειμένων καὶ τονίζει: «Πίστει γὰρ καὶ οὐ πολυπραγμοσύνη τὰ θεῖα τῶν Γραφῶν παραδεξόμεθα λόγια»⁸.

Ὁ ἅγιος Φώτιος ἀκολουθεῖ τὴν προγενέστερη παράδοση

Ἡ διδασκαλία αὐτὴ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου ἔρχεται σὲ πλήρη συμφωνία μὲ σύνολη τὴ βιβλική, πατερικὴ καὶ εὐχολογικὴ παράδοση, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε σὲ λίγο. Ποιὰ ὅμως εἶναι τὰ βασικὰ ἐρωτήματα ποὺ συνδέονται μὲ τὸ θέμα μας; Μήπως ἐὰν θεωρήσουμε μονοδιάστατα τὴν κένωση καὶ δὲν τὴ συνδέσουμε μὲ τὴ θεῖα δόξα, ἀφιστάμεθα ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ διδασκαλία; Μὲ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου

5. Μ. Φωτίου, *Ἐρώτησις 191*, ὁ.π., σ. 218. PG 101, 928D.

6. «Ἐτι γε μὴν τῆς τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ἀγάπης ἢ ἐνδειξις, ἦν διὰ τὸ κενωθῆναι δι' ἡμᾶς τὸν ἀκένωτον ἔγνωμεν, πόθεν ἂν εἰς γνῶσιν ἡμᾶς ἀφίκτο, ἢ τῆς περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ προνοίας τὸ μέγεθος ἐγνωρίζομεν, εἰ δι' ἑτέρου τινὸς ἐδικαίου τὴν κοινὴν τοῦ γένους σωτηριαν ἡμᾶς δέξασθαι;». Μ. Φωτίου, *Ἐρώτησις 191*, ὁ.π., σ. 218. PG 101, 928AB. «Ἐκένωσεν οὖν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀκενώτως, καὶ γεγονῶς ὁμοῖος ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, οὐκ εὐεργετῶν μόνον καὶ ἰώμενος τὰς ἀσθενείας ἡμῶν διετέλεσεν, ἀλλὰ βλασφημούμενος καὶ ἀχαριστούμενος, οὐδὲν ἤττον τῶν ὑπὲρ λόγον δωρεῶν τὴν ἀφθονίαν οὐ συνέστελεν· καὶ ὕβρεις καὶ χλεύην ὑπὸ τῶν εὐεργετουμένων ὑφιστάμενος, τῆς ἀπάτου φιλανθρωπίας οὐκ ἀφίστατο· ἀλλὰ καὶ σταυρὸν καὶ θάνατον καὶ φθορᾶς ἀπαλλάξαι, καὶ πρὸς ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν τὸ θνητὸν ἡμῶν καὶ φθαρτὸν διὰ τῆς ἰδίας ἀναστάσεως μεταπλάσασθαι καὶ ἀνυψώσασθαι». *Ἐρώτησις 73.1*, ΕΠΕ τόμ. 2, σ. 56. PG 101, 453B.

7. Μ. Φωτίου, *Ἐρώτησις 191*, ὁ.π., ΕΠΕ, τόμ. 3, σ. 220. PG 101, 929B.

8. Μ. Φωτίου, *Ἐρώτησις 149*, ὁ.π., ΕΠΕ, τόμ. 3, σ. 38.

χάνεται ή θεία δόξα, για να ανακτηθεί κατά την Ανάληψη του Χριστού, όπως υποστηρίζεται και σήμερα από θεολόγους της Δύσεως; Μήπως ή κένωση αποτελεί διαφορετικό τρόπο έκφρασης της θείας παρουσίας;

Είναι γνωστό ότι στην Παλαιά Διαθήκη, όπου δρᾷ ὁ ἄσαρκος Λόγος, ἀπαντᾷ μιὰ ἀνοιχτὴ φανέρωση τῆς θείας δόξης με θεοφάνειες, σύμβολα καὶ θεολογικὰ αἰνίγματα. Μὲ τὴν ἐνανθρώπηση ἔχουμε τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση θεότητας καὶ ἀνθρωπότητας στὸ πρόσωπο τοῦ σαρκωθέντος Λόγου.

Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν κένωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι σαφὴς καὶ συνοδικὰ ἐκπεφρασμένη. Σχετικὰ ὅμως μὲ τὶς σωτηριολογικὲς καὶ ἀνθρωπολογικὲς συνέπειες καθὼς καὶ τὴν ἐνσωμάτωσή της στὶς εὐχὲς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔχει δοθεῖ ἰδιαίτερη βαρῦτητα. Ἔχει σημασία γιὰ τοὺς πνευματικοὺς ποιμένες, νὰ συνειδητοποιήσουν ὅτι ὁ κεντρικὸς πυρήνας τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπηχεῖ τὴ διδασκαλία αὐτὴ, μεταφέροντάς την ἀπὸ τὸ χριστολογικὸ στὸ ἀνθρωπολογικὸ ἐμπειρικὸ ἐπίπεδο. Ἡ μεταφορὰ αὐτὴ νοεῖται α) ὡς ἐκούσια ταπείνωση κυρίως τοῦ πνευματικοῦ ποιμένα ὡς ἱεουργοῦ προκειμένου νὰ γίνει δεκτικὸς τῆς χάριτος τοῦ Παναγίου Πνεύματος καὶ β) ὡς ἐκούσια καὶ ἀδιαμαρτύρητη ἄρση τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου, κατὰ μίμηση τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀποστολικὴ ἀφετηρία καὶ ἡ πατερικὴ ἐρμηνεία

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, καλώντας τοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐποχῆς του νὰ μὴ φροντίζουν μόνο γιὰ τὴ δική τους ὠφέλεια ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων χριστιανῶν⁹, τοὺς προτρέπει νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο φρόνημα, τὸ ὁποῖο εἶχε καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός: τὸ κενωτικὸ φρόνημα. Ὁ Χριστὸς μὲ τὴν κένωσή Του προσλαμβάνει «παγγενῆ τὸν Ἀδάμ», ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση, γιὰ νὰ τὴ θεώσει. Ἔτσι ὁ Ἀπόστολος γράφει: «Μὴ τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖτε, ἀλλὰ τὰ τῶν ἐτέρων ἕκαστος. τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι

9. «Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐτέρου ἕκαστος» Α' Κορ. 10,24.

ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα»¹⁰. Ὁ Χριστὸς, ἂν καὶ ἦταν Θεός, ἔχοντας τὴ θεϊκὴ δόξα, ἔλαβε ὡς ἄνθρωπος μορφὴ δούλου· ταπεινώθηκε καὶ σταυρώθηκε ἐκουσίως. Καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἀνέβασε πολὺ ψηλά, χαρίζοντάς του τὸ «ὑπὲρ πᾶν ὄνομα».

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς φαίνεται ἐπιφυλακτικὸς στὴν ἔκφραση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «μορφὴν δούλου λαβών». Ἡ μᾶλλον διευκρινίζει καὶ ἀντιδιαστέλλει τὴν ὀρθόδοξη πίστη ἀντικρούοντας τὸν Νεστόριο, ὁ ὁποῖος στηριζόμενος στὸ χωρίο αὐτὸ διαχώριζε τὸν ἕνα Χριστὸ σὲ δύο, γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Γράφει ὁ ὅσιος: «Ἰστέον δὲ ὅτι οὔτε δούλον αὐτὸν λέγειν δυνάμεθα». Καὶ ἀναρωτιέται: «Τίνος οὖν ἔσται δούλος; Τοῦ Πατρὸς; Οὐκοῦν οὐ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ τοῦ Υἱοῦ εἰσιν, εἶπερ τοῦ Πατρὸς ἔστι δούλος, ἑαυτοῦ δὲ οὐδαμῶς»¹¹. Τὰ ιδιώματα τῆς δουλείας καὶ τῆς δεσποτείας, ἐπεξηγεῖ, δὲν εἶναι γνωρίσματα τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας ἀλλὰ δηλωτικὰ τῆς σχέσεως. Ὅποτε, προσηγορικὰ ὁ Χριστὸς ἀποκαλεῖται δούλος. Καὶ λαμβάνει μορφὴν δούλου· «ἀπαθῆς γὰρ ὢν δι' ἡμᾶς ἐδούλευσε πάθει καὶ διάκονος τῆς ἡμῶν σωτηρίας γέγονεν», καταλήγει ὁ ἱερός Δαμασκηνός¹². Ὁ Χριστὸς πεινάει, διψάει, κουράζεται, πονάει, δακρῦζει, ἀγωνιᾷ, πεθαίνει. Ὅλα αὐτὰ δὲν συνιστοῦν ἐμπαθεῖς καταστάσεις, εὐκολα ὅμως μετατρέπονται ἀπὸ τὸν τρεπτὸ ἄνθρωπο σὲ πάθη, ὅταν συνδεθοῦν μὲ τὸν ἐγωισμό καὶ τὴν οἴηση. Ὁ Χριστὸς προσέλαβε τὰ ἀδιάβλητα αὐτὰ πάθη, γιὰ νὰ τὰ ἀγιάσει¹³. Μετὰ τὴν Ἀνάσταση τὰ ἀπέβαλε καὶ στὴ συνέχεια κάθησε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, «ὅπου ἦν τὸ πρότερον». Ἡ ἔκφραση «ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς» δὲν νοεῖται τοπικά. Σημαίνει τὴ δόξα καὶ τὴν τιμὴ τῆς θεότητος¹⁴.

10. Φιλιπ. 2, 4-9.

11. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, κείμενο-μετάφραση-σχόλια, Ν. Μαστούκας, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 310.

12. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, ὅ.π., σ. 312.

13. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, ὅ.π., σ. 308.

14. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, ὅ.π., σ. 331.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δύο κεντρικὲς θέσεις ποὺ ἀναφέρθηκαν παραπάνω, δηλαδή ὅτι ἡ κένωση εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴ θεία δόξα καὶ ὅτι ἡ ἔκφραση «μορφὴ δούλου» δηλώνει τὴ σχέση τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ὑπάρχει καὶ ἓνα τρίτο στοιχεῖο ποὺ πρέπει νὰ τονισθεῖ. Ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς καὶ Λόγος κατὰ τὴν κένωσή του ἐνεργεῖ ἀπόλυτα ἐλεύθερος. Οἱ ἅγιοι Πατέρες ὁμιλοῦν γιὰ «ἐκούσιον κένωσιν»¹⁵ ἢ «κένωσιν ἐθελοούσιον»¹⁶ καὶ στὶς Ἀκολουθίες τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος γίνεται λόγος γιὰ «ἐκούσιον πάθος». Ἡ ἐκούσια καὶ ὄχι ἀναγκαστικὴ ὁδὸς πρὸς τὸν Σταυρὸ φανερώνει τὴν ἄπειρη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ πλάσμα του, τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἀπηχεῖται καὶ στὴ βυζαντινὴ ἀπεικόνιση τοῦ πρᾶου Ἑσταυρωμένου Χριστοῦ ποὺ τιτλοφορεῖται ὡς ὁ «Βασιλεὺς τῆς δόξης».

Ἀπὸ τὴ θεολογία στὶς ποιμαντικὲς ἐφαρμογές

Τὴν ἐκούσια αὐτὴ πορεία τοῦ Χριστοῦ, τῆς κατάβασης καὶ τῆς ἀνάβασης, καλοῦνται νὰ μιμηθοῦν σὲ διαφορετικὸ ἐπίπεδο καὶ κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ οἱ ἱερουργοὶ τῶν θείων μυστηρίων. Νὰ φθάσουν αὐτοθυσιαστικὰ στὰ ἔγκατα τοῦ Ἰ.Α.δ.η, γιὰ νὰ σώσουν τὸν πληγωμένο ἄνθρωπο. Ἡ κατάβαση αὐτὴ νοεῖται ὡς ἐπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης ἀχρειότητος, καθὼς καὶ ὡς ἐγκατάλειψη τῆς φιλαυτίας καὶ τῆς ψευδαίσθησης τῆς ἀνθρώπινης πνευματικῆς αὐτάρκειας. Ἡ κένωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου γίνεται γιὰ νὰ συναντήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ κένωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ὑψηλόφρονα γνώμη γίνεται γιὰ νὰ συναντήσῃ τὴ θεότητα. Κατέρχεται ἄνθρωπος χοϊκὸς καὶ ἀνέρχεται ἄνθρωπος πνευματικὸς.

Τὸ παραπάνω σχῆμα ἀπαντᾷ σὲ πολλὰς εὐχὰς τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ ὅτι στὴν Ἐκκλησία προσευχομάστε μὲ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν τρόπο· τῆς ἐκούσιας καθόδου διὰ τῆς ταπείνωσης, τῆς ὁμολογίας τῆς ἀνθρώπινης ἀστοχίας, καὶ τῆς ἀνόδου διὰ τῆς χάριτος τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Ἔτσι ἀπὸ τὸ θεολογικὸ μεταβαίνουμε στὸ ἀνθρωπολογικὸ πεδίο καὶ στὶς ποιμαντικὲς ἐφαρμογές τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας.

15. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν*, PG 91, 1316D.

16. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ὁμιλίαι ἐορταστικάι*, 17, PG 77, 773C.

Στήν εὐχή τοῦ Χερουβικοῦ Ὑμνου «Οὐδείς ἄξιος ... λειτουργεῖν σοι, Βασιλεῦ τῆς δόξης...», εἰσάγεται ἡ λυτρωτικὴ φράση, «ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἄφατόν σου φιλανθρωπίαν...»¹⁷. Στὴ συνέχεια, ὁ λειτουργὸς ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτό του ἄχρειο, ἀνάξιο καὶ ἁμαρτωλό. Ἐδῶ ἔχουμε τὴν κατάβαση καὶ τὴν κάθοδο διὰ τῆς ταπείνωσης. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κένωση ἀπὸ τὸν ἐγωισμό καὶ τὴ φιλαυτία, ἐνῶ ταυτόχρονα ὁ ἱερέας προσπίπτει στὴν ἀμέτρητη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἐπικαλεῖται τὶς συνέπειες τῆς ἐνανθρώπησης καὶ ἐκζητεῖ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὸ ἔλεος γιὰ νὰ «ἰκανωθεῖ» ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα νὰ προσφέρει τὴν ἀναίμακτη θυσία. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπαντᾷ ἡ ἀνοδος διὰ τῆς χάριτος. «Κανένας ἱερέας ποτὲ δὲν πλησιάζει τὴν ἁγία Τράπεζα, γιὰ νὰ κάμῃ τὴ θεία Λειτουργία, πιστεύοντας στὴν ἁγιότητά του. Ἄν γελαστῇ καὶ τὸ πιστέψῃ πὼς εἶναι ἅγιος, δὲν πρέπει νὰ λειτουργῇ», γράφει ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης Κοζάνης Διονύσιος¹⁸. Καὶ συμπληρώνει: «Ὁ ἱερέας στὴ Λειτουργία κρίνεται κι ὁ λαὸς σώζεται»¹⁹.

Στὶς εὐχὲς τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Μ. Ἀγιασμοῦ τῶν Θεοφανείων, τοῦ Εὐχελαίου, τῆς Θείας Μεταλήψεως καὶ τῶν εὐχῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Πεντηκοστῆς ἀπαντᾷ ἐπίσης τὸ σχῆμα τῆς κατάβασης καὶ τῆς ἀνάβασης. Μὲ τὸ πρῶτο μέρος γίνεται ἡ κατάβαση τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὸ δεύτερο, τὸ «ἀλλά» τῆς πίστεως, γίνεται ἡ ἀνάβαση. Ἔτσι οἱ ἱερούργοι τῶν μυστηρίων μυσταγωγοῦνται νὰ ἐμπιστεύονται τὸν ἑαυτό τους στὸ ἄπειρο ἔλεος τοῦ Εὐεργέτου Θεοῦ²⁰. Κατόπιν δέ, καλοῦν τοὺς πιστοὺς νὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἐκεῖνοι τὴν ὁμολογία πορεία τῆς συνταφῆς μὲ τὸν Χριστὸ καὶ τῆς συνανάστασης μαζί του.

Ἐπίσης στὴν Ἀναφορὰ τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου περιγράφεται τὸ μυστήριο τῆς κενώσεως τοῦ Λόγου καὶ συνοψίζεται ἡ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση γιὰ τὸ θέμα μας. Ἐδῶ ἀναφέρονται πῶς καθαρὰ οἱ ἀνθρωπολογικὲς καὶ σωτηριολογικὲς συνέπειες τῆς κενώσεως, ἐνῶ παράλληλα ἡ προσευχὴ τοῦ λειτουργοῦ δὲν γίνεται τόσο αὐτοεξομολογητικὴ, ἀλλὰ προσλαμβάνει ἐκκλησιολογικὸ καὶ κοινοτικὸ

17. *Τερατικόν*, ἐκδ. Ἄπ. Διακονίας, Ἀθήνα 2004, σ. 124.

18. *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1990, σ. 258-259.

19. Βλ. *Ἡ Θεία Λειτουργία*, σ. 264.

20. Ἀρχιμ. Ζαχαρίας Ζάχαρου, *Πλατυσμός τῆς καρδιάς*, ἐκδ. Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἑσσεξ Ἀγγλίας 2012, σ. 115.

χαρακτήρα. Σὲ ἓνα μεγάλο μέρος τῆς εὐχῆς περιγράφεται τὸ σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου: «Ἄλλὰ Θεὸς ὢν προαιώνιος, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη καὶ ἐκ Παρθένου ἁγίας σαρκωθεὶς, ἐκένωσεν ἑαυτόν, μορφὴν δούλου λαβὼν, σύμμορφος γενόμενος τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς συμμόρφους ποιήσῃ τῆς εἰκόνας τῆς δόξης αὐτοῦ»²¹. Ἡ στενὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ χωρίο τῆς πρὸς Φιλιππησίους 2, 6-9, ἀλλὰ καὶ ἡ σύνδεση τῆς κένωσης μὲ τὴ θεία δόξα σὲ ἀνθρωπολογικὸ ἐπίπεδο εἶναι προφανές. Στὸ ἐπόμενο ἀπόσπασμα ἀκολουθεῖται τὸ παραπάνω σχῆμα, τῆς ἀνθρώπινης δηλαδὴ κατάβασης καὶ ἐκούσιας ταπεινώσεως, προκειμένου νὰ γίνῃ δεκτὴ ἢ δέηση τῆς κοινότητος ἢ τῶν συλλειτουργῶν γιὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων: «... ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοί σου, οἱ καταξιωθέντες λειτουργεῖν τῷ ἁγίῳ σου Θυσιαστηρίῳ, οὐ διὰ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν (οὐ γὰρ ἐποιήσαμεν τι ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς γῆς)· ἀλλὰ διὰ τὰ ἐλέη σου καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου, οὓς ἐξέχεας πλουσίως ἐφ' ἡμᾶς, θαρρόυντες προσεγγίζομεν τῷ ἁγίῳ σου Θυσιαστηρίῳ...»²². Καὶ στὴν ἐν λόγῳ εὐχῇ ἐπίσης ἀπαντᾷ ἡ λέξη-κλειδί, τὸ λυτρωτικὸ γιὰ τὸν λειτουργὸ καὶ τὸ πλήρωμα «ἀλλά» τοῦ ἀμέτρου ἐλέους καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

Το παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ Φωτίου

Ὅλα αὐτὰ τὰ γνῶριζε καὶ κυρίως τὰ βίωνε ὁ ἱερὸς Φώτιος. Ἐξ ἄλλου στὴν ἐποχὴ του τελοῦνταν πολὺ τακτικὰ ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου, πὸ τὸ θεσπέσιο καὶ μυσταγωγικὸ περιεχόμενό της δὲν μπορεῖ νὰ ἀφήσῃ ἀσυγκίνητο κατ' ἀρχὰς τὸν λειτουργὸ ἱερέα ἢ ἀρχιερέα καὶ στὴ συνέχεια τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ. Γιὰ τὸν διαπρεπεῖ ἐπιστήμονα, ἄριστο νομικό, σπουδαῖο θεολόγο, διορατικὸ καὶ ταπεινὸ ἱεράρχη, τὸν ἱερὸ καὶ Μέγα Φώτιο οἱ θεολογικὲς ἀλήθειες δὲν συνιστοῦν σπουδαῖες φιλοσοφικὲς ἀκροβασίες καὶ παίγνια τοῦ νοῦ. Ἀπηχοῦνται καὶ βρίσκουν ἐφαρμογὴ στὸν χῶρο τῆς ποιμαντικῆς θεολογίας καὶ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας.

21. Ἱερατικόν, σ. 170-171.

22. Ἱερατικόν, σ. 173.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τῆ λειτουργικῆ ἐμπειρία, ὁ ἱερός Φώτιος βίωνε τὴν ἐθελούσια ταπείνωση στὸν καθ' ἡμέραν βίο καὶ ἀκολουθώντας τὸν Κύριο σήκωνε τὶς ἀμαρτίες τοῦ κόσμου καὶ ὑπέμενε ἀγόγγυστα τὶς ἀλγηδόνες, τὶς ἐξορίες καὶ τοὺς ἐξευτελισμούς.

Ὅρισμένοι ἀναρωτιοῦνται: Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἅγιοι τόσο ὁ Φώτιος ὅσο κι ὁ Ἰγνάτιος ποὺ ἦσαν ἀντίπαλοι καὶ συνδιεκδικητὲς τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου; Κατ' ἀρχὰς ὁ Φώτιος, «ἄκων καὶ ἀποδυρόμενος»²³, «ἀγόμενος καὶ ἐλκόμενος», ἐξελέγη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐντὸς ἕξι ἡμερῶν ἔγινε μοναχός, ἀναγνώστης, ὑποδιάκονος, διάκονος καὶ τέλος τὰ Χριστούγεννα τοῦ 858 ἐπίσκοπος. Ἡ ἐπίζηλη θέση τοῦ Πατριάρχου δὲν ἦταν γι' αὐτὸν θρόνος ἐξουσίας, δόξης, αἵγλης καὶ τιμῶν, ἀλλὰ θρόνος διακονίας, ἱεραποστολῆς, κενωτικῆς ἀγάπης καὶ θυσίας. Καὶ μπορεῖ οἱ ἀρχιερεῖς νὰ λαμβάνουν πνευματικὴ ἐξουσία καὶ νὰ ἀνυψῶνται ἐπὶ κεφαλῆς κλήρου καὶ λαοῦ, ὅμως κι αὐτοὶ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ κοινοῦ Δεσπότη Χριστοῦ. «Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ χάριτι οἱ ἀρχιερατεύειν τελούμενοι, τὸ Εὐαγγέλιον ἐπὶ κεφαλῆς δέχονται»²⁴, τονίζει ὁ ἱερός Φώτιος. Γράφοντας ἐπίσης στὸν Πάπα Νικόλαο τοῦ ἀναφέρει ὅτι οὐδέποτε ὁ ἴδιος ἐπεδίωξε τὸ φοβερόν καὶ αἰδέσιμον ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης²⁵.

Ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου τοῦ 879/880, ἡ ὁποία στὴ συνείδηση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀναγνωρίζεται ὡς Ὁγδοῦ Οἰκουμενική, τεκμαίρεται ὅτι ἀνέβηκε στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο παρὰ τὴ θέλησή του καὶ διὰ τῆς βίας. Καὶ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἐπιβεβαίωσαν ὅλοι οἱ συνοδικοὶ παριστάμενοι²⁶. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν καθαίρεσή του εὐχαριστοῦσε τὸν Θεὸ μὲ ἐγκαρτέρηση καὶ ὑπομονή,

23. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, *Πρακτικὰ Συνόδου 879/880*, 2, *Τόμος χαρᾶς*, 1705, β' ἔκδοσις, Β. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 297.

24. Αἰτιολογώντας τὴ θέση αὐτὴ συνεχίζει: «Ἴνα μάθῃ ὁ χειροτονούμενος ὅτι τὴν ἀληθινὴν τοῦ Εὐαγγελίου τιάραν λαμβάνει καὶ ὅτι, εἰ καὶ τῶν ἄλλων ἱερουργεῖται κεφαλῆ, ἀλλ' οὖν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τούτους τελεῖται τοὺς νόμους καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν κρατεῖται τῷ νόμῳ». Μ. Φωτίου, *Ἐρώτησις 165*, ὁ.π., ΕΠΕ, τόμ. 3, σ. 128-130. PG 101, 856A.

25. «Οὐδέποτε θάρσος ἐπήει φορητὸν ἐμοὶ τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὑπεισελθεῖν ἐργαζόμενον ἀξίωμα. Ἦν γάρ, ἦν ἐμοὶ διὰ παντὸς αἰδέσιμὸν τε καὶ φοβερόν». *Τῷ Ἁγιωτάτῳ, Ἱερωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Νικολάῳ πάπῃ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης*, *Ἐπιστολὴ πρώτη*, PG 102, 585BC.

26. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, ὁ.π., σ. 296 κ.ε. Mansi, τόμ. 17A, σ. 420 κ.ε.

ζούσε άθόρυβα, χωρίς καν να ένοχλεί «τάς βασιλικάς ακοάς²⁷». Παράλληλα από τον τόπο της έξορίας γράφει προς τους επισκόπους που διώχθηκαν μαζί του να ένωτίζονται την έσχατολογική δόξα και να άψηφοϋν τους διωγμούς και τά προσωρινά βάσανα, έχοντας ως πρότυπο τον Σωτήρα Χριστό, αλλά και τον Άπόστολο Παϋλο. Έδω εισάγει ένα διαφορετικό «άλλά», αντιδιαστέλλοντας τις δοκιμασίες αϋτοϋ του κόσμου από τις θείες εϋλογίες: «Ο διωγμός βαρύς, άλλ' ό του Δεσπότου (Χριστοϋ) μακαρισμός ήδύς· ή ύπερορία χαλεπή, άλλ' ή των οϋρανών βασιλεία τερπνή»²⁸. Καί θυμίζει τον βιβλικό μακαρισμό: «Μακάριοι οί δεδιωγμένοι ένεκεν δικαιοσύνης ότι αϋτῶν έστιν ή βασιλεία των οϋρανῶν»²⁹. Τό μαρτυρικό και θυσιαστικό του ήθος διαφαίνεται άκόμη σε μιá άλλη έπιστολή προς τον αϋτοκράτορα: «Ήμείς δή βίον βιοϋμεν θανάτου πικρότερον ήχμαλωτίσμεθα, πάντων έστερημέθα³⁰». Καί άλλου όμολογεί: «Παρελογίσθημεν, έξυβρίσθημεν, ήτιμώθημεν, έπηρεαζόμεθα, έπιβουλεύόμεθα.... Άλλά ταϋτα μεν ύπερ Χριστοϋ, και θείων νόμων ύπέστημεν έμπροσθεν... Τό μεν γάρ έμόν τέλος Θεῶ ωρισται· και δέχομαι χαίρων, όποίον αν ή τὸ ποτήριον»³¹.

Όπότε, γίνεται φανερό ότι ό ίδιος άκολουθεί και μιμείται τον Κύριο στην κορυφαία στιγμή τής κενώσεως, τον Σταυρό. Κι αϋτό έπιβεβαιώνεται από τον τρόπο με τον όποίο άντιμετώπισε ό άγιος Φώτιος τις άξιώσεις των Λατίνων αλλά και τους διώκτες του. Ύπεραμύνθηκε τής όρθοδόξου πίστεως και χάρη στη διορατικότητά του οί άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος άνέλαβαν τον έκχριστιανισμό των Σλάβων, άξιοποιώντας δικά τους πολιτιστικά στοιχεία και περιφρουρώντας οϋσιαστικά την έθιμική αϋτονομία τους. Κι ένῶ ήταν από τους λογιώτερος άνδρες τής έποχής του και διέθετε παιδεία ύψηλου έπιπέδου, έκατηγορείτο από τους φανατικούς άντιπάλους του ότι απέκτησε την πολυμάθεια άφοϋ σύμφωνα με την προτροπή Έβραίου μάγου, είχε άρνηθεί τον Σταυρό του Χριστοϋ³². Ήταν οί ίδιοι που «σκανδαλίσθηκαν μεγάλως», όταν

27. Δοσιθέου Ήεροσολύμων, *δ.π.*, σ. 297-98. Mansi, τόμ. 17Α, σ. 424.

28. Έπιστολή ΙΕ', Άπό τής ύπερορίας τοίς συνδεδιωγμένοις επισκόποις, PG 102, 764D-765A.

29. *Ματθ.*, 5,10.

30. Έπιστολή ΙΣΤ', PG 102, 765C.

31. Έπιστολή Δ', PG 102,620ABC.

32. Βλ. Συμεῶνος Μαγίστρου, *Ρωμαίων Βασιλεϋς Μιχαήλ και Θεοδώρα*, 31, PG 109,

σὲ ἄλλη περίπτωση ὁ σοφὸς Φώτιος ἔδωσε ἐπιστημονικὴ ἐξήγηση στὸ φαινόμενο τῶν σεισμῶν³³.

Ἐνδεικτικὸ τοῦ ὀρθοδόξου κενωτικοῦ ἤθους του εἶναι τὸ γεγονός ὅτι μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκθρόνισή του, καλούμενος νὰ ἀπαντήσῃ στὶς ἐναντίον του κατηγορίες, εἶπε: «Ὁ Θεὸς ἐνωτίζεται τὴ φωνὴ αὐτοῦ ποῦ σιωπᾶ, διότι καὶ ὁ Χριστὸς σιωπώντας δὲν ἀπέφυγε τὴν καταδίκη»³⁴. Ἐπίσης, στὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου τοῦ 879/880 περιγράφεται ἡ συνάντηση τῶν ἀγίων Ἰγνατίου καὶ Φωτίου καὶ ὁ τρόπος συμφιλιώσῃ τους. Προσέπεσε ὁ ἕνας στὰ πόδια τοῦ ἄλλου καὶ ἀμφότεροι ζήτησαν συγγνώμη³⁵.

Παρὰ τὴ φυλάκισή του γιὰ περίπου τρία χρόνια, ὄχι μόνο δὲν κατηγόρησε τὸν Πατριάρχη Ἰγνάτιο, ὁ ὁποῖος μᾶλλον δὲν εὐθυνόταν γιὰ τὶς ἀκρότητες τῶν ζηλωτῶν, ἀλλὰ συμφιλιώθηκε μαζί του καί, ὅταν ἀρρώστησε, τὸν ἐπισκεπτόταν τακτικὰ καὶ τὸν φρόντιζε τόσο μὲ τὸν παραμυθητικὸ λόγο ὅσο καὶ μὲ τὶς ἰατρικὲς γνώσεις του³⁶.

Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Ἰγνάτιος, βλέποντας ὅτι εἶχε φθάσει στὸ τέλος τοῦ βίου του, ἐμπιστεύθηκε στὸν Φώτιο «τοὺς οἰκειότερους αὐτοῦ τῶν ἀνθρώπων»³⁷. Ἡ πράξη αὐτὴ μαρτυρεῖ πῶς ζοῦν καὶ ἀναστρέφονται οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ. Ἡ δευτέρη πατριαρχία τοῦ ἱεροῦ Φωτίου διεκόπη, ἀφοῦ ὁ ἄλλοτε μαθητὴς του Λέων ς' ὁ Σοφὸς τὸν ἐκλείσε ὡς κακοποιὸ στὴ Μονὴ τῶν Ἀρμενιανῶν, ὅπου πέθανε στὴν ἀφάνεια. Ὅμως, ἡ ἱστορία τὸν κατέταξε στοὺς σοφοὺς ἐπιστήμονες καὶ ἡ Ἐκκλησία στὸ ἀγιολόγιό της. Κι ἐκεῖνος μᾶς κληροδότησε τεράστιο συγγραφικὸ ἔργο, καθὼς καὶ παράδειγμα κενωτικοῦ βίου ποῦ ὑπερβαίνει τὸν συνήθη ἐκκλησιαστικὸ χῶρο. Κι αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ ὅσα ἤδη ἀναφέρθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς παραινέσεις στὸν Ἠγεμόνα

732BC.

33. «Οἱ σεισμοὶ οὐκ ἐκ πλήθους ἀμαρτιῶν, ἀλλ' ἐκ πλησμονῆς ὕδατος γίνονται», Συμεῶνος Μαγίστρου, *Ῥωμαίων Βασιλεὺς Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρα*, 35, PG 109, 736A.

34. Ἱερομ. Μακάριος Σιμωνοπετρίτης, *Νέος Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμ. 6, Φεβρουάριος, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθῆναι 2006, σ. 75.

35. «Ἀλλήλων μὲν τοῖς ποσὶν ἀμφοῖν προσπεσόντων... τῆς συγγνώμης τούτων ἀφ' ἑκατέρου ἀφελομένης». Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, *ὁ.π.* σ. 298. Mansi, τόμ. 17A, σ. 424.

36. «Μετὰ τοῦτο νόσῳ κατακλιθέντος καὶ τὴν ἡμετέραν ἐπιζητήσαντος παρουσίαν, οὐχ ἄπαξ καὶ δὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἐπισκεψάμενος αὐτὸν παρεγενόμενῃ, καὶ ὅσα μένειν ἐμοὶ δυνατὸν ἐκείνου τοῦτο ἀξιοῦντος, καταστορένυσθαι τὴν νόσον συνεβαλόμην». Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, *ὁ.π.* σ. 298. Mansi, τόμ. 17A, σ. 424.

37. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, *ὁ.π.*, σ. 298-299. Mansi, τόμ. 17A, σ. 424.

τῆς Βουλγαρίας Βόρην: «Νὰ εἶσαι ὑπόδειγμα σωφροσύνης... Πρόθυμος στὶς εὐεργεσίες, διστακτικὸς στὶς τιμωρίες. Ἐραστὴς τῆς φιλίας, ἐχθρὸς τοῦ μίσους. Πηγὴ ἐλέους. Νὰ μὴν εἶσαι φαντασμένος, ἀλλὰ ὑπερβολικὰ ταπεινόφρων... Νὰ περιφρονεῖς τὸν πλοῦτο ... καὶ νὰ τιμᾷς τὴν ἀλήθεια³⁸». Τοῦ θυμίζει ὅτι ἡ ἐξουσία ἔχει ἀσκητικὸ χαρακτήρα³⁹. Ὁ ἰδεώδης ἡγεμὼν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ὄχι μόνο ἀσκεῖται στὴν ἀρετὴ ἀλλὰ καὶ ὀφείλει νὰ θυσιάσεται γιὰ τὸν λαὸ του. Ὁ τρόπος ζωῆς του νὰ ἀποτελεῖ κανόνα καὶ νόμο γιὰ τοὺς πολῖτες. Τοῦ θυμίζει δηλαδὴ τὸ «διὰ τοῦ Σταυροῦ πολίτευμα», ποὺ ἔχει τὴν εὐθύνη νὰ διαμορφώνει.

Συμπερασματικά

Τὸ τεράστιο θέμα τῆς θείας κένωσης συνδέεται μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴ διδασκαλία τῶν ἀγίων, ὅπως τοῦ ἀγίου Φωτίου. Κυρίως ὅμως πρέπει νὰ συνειδητοποιηθοῦν οἱ ἀνθρωπολογικὲς συνέπειες καὶ τὸ βᾶρος τῆς εὐθύνης τῶν πνευματικῶν ποιμένων. Αὐτοὶ ὅταν συνηθίζουν νὰ ἀσκοῦνται νηπτικά, ἔχουν αὐτεπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ προστρέχουν στὴ θεία ἀγαθότητα. Ἔτσι βρίσκονται σὲ διαρκῆ ἐτοιμότητα, γιὰ νὰ αἴρουν κενωτικὰ τίς ἀμαρτίες τοῦ κόσμου καὶ νὰ μὴ διαμαρτύρονται γι' αὐτό. Ἡ ἱερωσύνη ὡς συνέχεια τῆς ἱερωσύνης τοῦ Χριστοῦ ἔχει κενωτικὸ χαρακτήρα. Ἐξάλλου, «ἡ ἱεράρχηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματῶν δὲν ἔχει τὸ νόημα ἀπονομῆς πρωτείων καὶ δικαιωμάτων, ἀλλὰ τοῦ καταμερισμοῦ λειτουργημάτων καὶ διακονημάτων γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τοῦ “σώματος τοῦ Χριστοῦ”»⁴⁰. Μέσω τῆς κένωσης καὶ τοῦ σταυρικοῦ βίου συντρίβεται ἡ δύναμη τοῦ κακοῦ. «Σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ Φώτιο, ἡ ἐκούσια σταυρικὴ πρόσληψη τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὸν Θεάνθρωπο ἀποτελέσσε τὴν ὀριστικὴ συντριβὴ τοῦ θανάτου καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν “ἔσχατο ἐχθρό” καὶ τὴν ἐξουσία του»⁴¹.

38. Μ. Φωτίου, *Ὁ Ἠγεμὼν*, μετφρ. Ἰ. Πλεξίδης, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2007, σ. 103-105.

39. Κ. Κορναράκης, «Τί ἔστιν ἔργον ἄρχοντος: Ἐπισημάνσεις διαχρονικῆς ἀξίας ἀπὸ τὸν ἱερὸ Φώτιο περὶ τῶν ὄρων καὶ προϋποθέσεων τοῦ ἄρχειν», *Ἡ προσωπικότητα καὶ ἡ θεολογία τοῦ Μεγάλου Φωτίου, Ἐπίσημοι λόγοι ἐκφωνηθέντες ἐπὶ τῇ ἱερᾷ μνήμῃ του κατὰ τὰ ἔτη 1970-2010*, Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2001, σ. 659.

40. Γ. Ἰω. Μαντζαρίδης, *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ II*, σ. 122.

41. Π. Ὑφαντῆς, *Μάχη καταλλαγῆς. Ἄνθρωπος, συνάνθρωπος, Θεάνθρωπος στὶς*

Ἡ κένωση ἔχει σωτηριολογικὸ χαρακτήρα⁴² καὶ προσδιορίζει τὴ χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία. Ἐπομένως, αὐτὸ ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ὀρθόδοξη θεολογικὴ σκέψη εἶναι ἡ ρητὴ σύνδεση καθόδου καὶ ἀνόδου, ποὺ θεμελιώνεται στὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνας, ἀπαντᾷ στὴν εὐχολογικὴ παράδοση, τὴν ἀγιοπατερικὴ σοφία, τὴ ζωὴ τῶν ἁγίων καὶ ιδιαίτερα τοῦ ἱεροῦ Φωτίου ποὺ τιμοῦμε ἀξιοχρέως σήμερα.

SUMMARY

The emptiness of Priesthood and holy Photius

By Eld. Vassileios Kalliakmanis

Professor, National and Kapodistrian University of Athens

Holy Photius describes the dimensions of the emptiness of God and Word of God and he also lives in emptiness. In a convincing way he replies in his writings to everyone is wondering why human nature would not be able to repair after the fall by a human being or an angel, so the emptiness of the Son and the Word of God was needed. The interpretations he gives are schematically the following. 1) Every person has a need for purification and healing, so no one had the authority to "purify others and become the donor of the cure". 2) If a man was overwhelmed with the salvation of the world and aspired to take on a "holy task, new by the sun", he would be on the verge of a greater fall than the first because of the conceit temptation, as he would have run the risk of being worshiped as a god, as was the case with Apostle Paule in Lystra. Thus, sacred Photius concludes, it is totally obvious that we would have a "sharper and irreversible decline" instead of the human race's recovery. 3) But even the angels who are changeable creatures and thralls like humans, could not save man. So, the work of God and Word's divine emptiness is unique.

ἀρένες τῆς θέωσης, ἐκδ. Ἀρμός, Αθήνα 2018, σ.

42. Fl. T. Tomaiogã, *Τὸ μυστήριο τῆς κένωσης στὴν Ὀρθόδοξη Θεολογία τοῦ 20οῦ αἰῶνα*, Διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 11.

In Orthodox Christian tradition, (a) emptiness is inextricably linked to divine glory; (b) the expression "slave form" denotes Christ's relationship with man, and (c) the God's Son and Word during his humanization acts in a totally free way.

Priesthood as continuation of Christ's Priesthood is evacuating. The central core of the church echoes this teaching, moving it from the Christological to the anthropological empirical plane. This transfer is understood to mean (a) a voluntary humiliating and "descending" primarily of the spiritual shepherd as priest, in order to receive the grace of the Holy Spirit, and (b) the willing and undisturbed lifting of world's sins, in imitation of Christ.

This descent is understood to be a reflection of human villainy, as well as the abandonment of selfishness and the illusion of spiritual self-sufficiency. The emptiness of God's Son and Word is done to meet humanity. The emptiness of the human being from arrogant mind is to meet the deity. The earthen is descending and a spiritual man is coming up.

The scale of ecclesiastical offices does not mean an attribution of primacies and rights, but the division of functions and services for the "body of Christ" building. Emptiness is of a soteriological nature and defines Christian Anthropology. Therefore, what dominates Orthodox theological thought is an explicit connection between the descent and the ascension, which is founded on Chalcedon's doctrine, in accordance with the theological tradition, the saints' life and especially that of St. Photius.